

СЕКЦІЯ 1 ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 378.147:373.62

Ануфрієва О.Л.
*кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри
економіки та управління персоналом
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»*

ІНТЕРАКЦІЇ ПРИ ВИКЛАДАННІ МІКРОЕКОНОМІКИ

INTERACTIONS IN TEACHING MICROECONOMICS

АНОТАЦІЯ

Проаналізована проблема сучасної професійної підготовки фахівців економічного напрямку; обґрунтовано переваги використання інтерактивного навчання в вищій школі; приведено приклади інтеракції в процесі вивчення мікроекономіки. Результати якісної економічної освіти – це не просто освіченість. Це і поєднання поведінкової культури, формування здатності критично мислити, а надалі самостійно працювати, вчитися і застосовувати отримані знання на практиці.

Ключові слова: інтеракція, міжсуб'єктної взаємодія, економічна освіта, рефлексія, інтерактивні методи і прийоми.

АННОТАЦИЯ

Проанализирована проблема профессиональной подготовки специалистов экономического направления; обоснованы преимущества использования интерактивного обучения в высшей школе; приведены примеры интеракций в процессе изучения микроэкономики. Результаты качественного экономического образования – это не просто образованность. Это объединение поведенческой культуры, формирование способности критически мыслить, а, в последствии, самостоятельно работать, учиться и применять полученные знания на практике.

Ключевые слова: интеракция, межсубъектное взаимодействие, экономическое образование, рефлексия, интерактивные методы и приёмы.

ANNOTATION

The problem of training specialists in economic trends is analyzed; the advantages of using interactive teaching at high school are founded; the examples of interactions in the process of teaching microeconomics are given. The results of the qualitative economic education are not just scholarship, but the combination of behavioral culture, the formation of the ability to think critically, and later to work independently, to learn and apply their knowledge in practice.

Keywords: interaction, intersubjective interaction, economic education, reflection, methods and interactive methods and techniques.

Постановка проблеми. Найважливішою життєвою цінністю людини є досягнення успіху. Орієнтація на успіх це неодмінна умова розвитку як особистості, так і суспільства.

Динамізм сучасних суспільних перетворень обумовлює потребу у фахівцях, які вміють аналізувати соціально-економічні тенденції, приймати і реалізовувати нестандартні рішення в ситуації ринкової конкуренції, усунути стереотипізацію з виробничої сфери діяльності.

Функціонування економіки України за умов поступової інтеграції до світового економічного простору потребує підготовки фахівців, які

були б здатні до переосмислення сучасних господарських реалій, вироблення нових підходів до аналізу трансформаційних процесів, виходячи із загально-цивілізованих засад еволюції світової економіки.

У понятті «інтеракція» можна виділити дві складові: «інтер» – між, «акція» – посилена діяльність. Таким чином, інтерактивні методи можемо трактувати як способи цілеспрямованої міжсуб'єктної взаємодії викладача й студента з метою створення оптимальних умов для саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні інтерактивні технології навчання як складник навчально-виховного процесу досліджували Л. Ампілогова, І. Войтова, Л. Годкевич, І. Ігошина, Л. Пироженко, М. Кларін, Є. Козіна, Н. Коломієць, О. Кома, Л. Павлова, І. Підласий, О. Пометун, М. Скрипник, Н. Суворова, U. Staudinger & P. Baltes та ін. Особливої значущості набули розробки методик застосування інтерактивних технологій для вищої школи. Цією проблемою займалися вітчизняні дослідники Л. Артемова, К. Гіря, Т. Дуткевич, І. Осадченко. Питанням організації і проведення занять з економічних дисциплін, їх методичного забезпечення присвячені роботи таких вчених, як: В. Коваленко, В. Пелиха, Н. Почерніної, І. Бендери, С. Грушецького, Ю. Фірмана, І. Тарасюка, М. Смолярчука, А. Петровського та інших. Слід зазначити, що багато теоретичних та особливо практичних проблем запровадження нових технологій у методиці викладання економічних дисциплін потребують і сьогодні подальшого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналізуючи джерела з даної проблематики, ми звернули увагу на той факт, що переважна більшість дослідників орієнтується на використання сучасних інформаційно-комунікаційних, мультимедійних засобів. Але треба визнати, що в реальних умовах української вищої школи не кожен навчальний заклад може забезпечити всі навчальні ауди-

торії мультимедійними пристроями, запропонувати кожному студенту комп'ютеризоване навчальне місце, під'єднане до мережі Internet. З іншого боку, таке інтерактивне заняття потребує серйозної технічної підготовки і самого викладача, що ускладнює використання вищевказаних методів. Саме тому, на нашу думку, надзвичайно важливим є окреслення тих інтерактивних методів, які ми можемо використати на кожному занятті, незалежно від технічних можливостей навчального закладу і забезпеченості студентів різноманітними гаджетами, незалежно від досвіду роботи викладача і рівня його професійної майстерності на даний час.

Мета статті – висвітлити досвід використання інтерактивних методів при викладанні мікроекономіки у вищій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна економічна освіта у вищій школі стоїть перед суттєвою потребою не на словах, а на справі реалізувати принципи індивідуалізації навчання. Тільки в цьому випадку навчання перейде на нову якість підготовки фахівців. І для реалізації індивідуалізації навчання на сьогодні існують усі необхідні передумови: технічні можливості, методична база, інноваційні педагогічні рішення.

Ні для кого не секрет, що економічна освіта – одно з найважливіших умов успіху в сучасному житті. Проте для того, щоб освоїти необхідний матеріал, потрібно сформувані у студентів інтерес до дисципліни, тобто, приймаючи до уваги мету навчання, педагог завжди має бути націлений на те, щоб зробити навчальний процес не лише пізнавальним, але й цікавим. Результати якісної економічної освіти – це не просто освіченість. Це і поєднання поведінкової культури, формування здатності критично мислити, а надалі самостійно працювати, вчитися і застосовувати отримані знання на практиці.

Сучасні реалії вносять певні корективи в розуміння форм і методів викладання економічних дисциплін у вищій школі. Оскільки у вищих навчальних закладах провідними формами організації педагогічного процесу є лекції і практичні (семінарські або лабораторні) заняття, то їм, як і раніше, варто приділяти достатню увагу. Проте використовуючи тільки традиційні форми взаємодії, неможливо сформувати інтерес до вивчення економічної дисципліни, у зв'язку з цим доцільно використати інтерактивні методи навчання, які сприяють створенню атмосфери ділової творчої співпраці.

Формування особливого навчального середовища сьогодні розглядається як суть інноваційного підходу. Поза сумнівом, методично і психологічно не так просто створити в аудиторії атмосферу співпраці. Але досвід показує, що це можливо. Сучасний викладач має встановлювати іншу норму стосунків, співпрацю, яка підтримується постійним обміном думками, дискусіями, включенням ділових ігор. Така співпраця досягається і за рахунок зміни роле-

вої установки викладача: зміна традиційної ролі «гуру» на роль тьютора, консультанта.

Інтерактивні методи навчання – такі прийоми, шляхи і засоби викладання, які націлені на активне залучення до навчально-освітнього процесу студентів. Виходячи з цього визначення, спробуємо охопити певний спектр тих методів навчання.

Сакраментальне питання освіти – «Як учити?» особливо актуальний, якщо йдеться про економічну освіту. Звичайно, можна використати велику кількість розроблених сьогодні ролевих і ділових ігор, влаштувати дебати, круглі столи, мозкові штурми. Проте їх застосування вимагає великих витрат часу як в процесі підготовки до заняття, так і під час навчальних занять. Особистий досвід доводить, що інтерес вивчення дисципліни та ефективність її опанування зростають, коли поряд з подібними формами і методами навчання використовуються також метод проблемного викладу, бліц-ігри, прийоми Фішбоун або Синквейн.

Зупинимося на власному досвіді використання аналогічних прийомів навчання курсу «Мікроекономіка». Ця дисципліна спрямована на формування у студентів базової системи знань, а також практичного застосування знань, отриманих в курсі загальної економічної теорії.

Одним з ефективних методів активації процесу навчання є метод проблемного викладу. Навчальна проблема і проблемна ситуація є основними структурними компонентами проблемного навчання. При такому підході лекція стає схожою на діалог, викладання імітує дослідницький процес. Протиріччя наукового пізнання розкриваються за допомогою постановки проблеми. Спочатку висувуються декілька ключових постулатів по темі лекції, виклад вибудовується за принципом самостійного аналізу і узагальнення студентами навчального матеріалу. Ця методика дозволяє зацікавити студента, залучити його до процесу навчання. Організація проблемного навчання представляється досить складною, вимагає значної підготовки лектора. Проте на початковому етапі використання цього методу його можна впроваджувати в структуру готових, раніше розроблених лекцій, практичного заняття як доповнення.

Перед початком вивчення певної теми перед студентами ставиться проблемне питання або дається проблемне завдання. Наприклад, студенти можуть висловити свою думку щодо провокаційного питання: «Що краще для нас – високі зарплати чи низькі ціни на товари?», або «Чи можуть усі бути монополістами?», чи обґрунтувати мрію «Хочу жити в країні мільйонерів». Обговорення заданого питання проходить в невимушеній атмосфері, що дає можливість, з одного боку, продемонструвати студентам наявні економічні знання, а з іншого, виявити усвідомлене розуміння об'єктивних економічних процесів і явищ. Ефективність

такого методу в тому, що викладач домагається від аудиторії пошуку «самостійного рішення», власного погляду на поставлену проблему.

Для оцінювання висловлених точок зору, викладач орієнтується на критерії:

- A – знання і розуміння навчального матеріалу;
- B – аналіз і оцінка інформації;
- C – логіка побудови суджень.

Іншим ефективним методом можна назвати Бліц-ігри. Бліц-ігри – це короткочасні ігрові взаємодії в процесі навчання, спрямовані на перевірку або закріплення знань. Слово «бліц» (нім. blitz – блискавка) має два основні значення: 1) пристрій, що виробляє короткочасний яскравий спалах для фотографування; 2) в шахах і деяких іграх: партія з дуже швидким контролем часу. Іншими словами, бліц означає щось дуже коротке (за часом), блискавичне. Розглянемо конкретні варіанти застосування бліц-ігор на прикладі дисципліни «Мікроекономіка».

Як показав практичний досвід, дуже цікаво проходить бліц-гра «Вставте слово». Наприклад, для повторення матеріалу студентів можна поділити на команди і видати картки з текстом, в яких необхідно вставити пропущені ключові слова або словосполучення.

Наведемо можливі варіанти:

Мікроекономіка – розділ економічної теорії, що вивчає..... за умів обмеженості ресурсів та альтернативності напрямів їх використання. (поведінку окремих суб'єктів господарювання);

Раціональність – принцип поведінки суб'єктів господарювання, відповідно до якого суб'єкт завжди намагається..... (отримати за даних умів найкращий для собі результат);

Ринкові структури – певні типи взаємозв'язку між ....., які зумовлюють механізми встановлення ціни та досягнення ринкової рівноваги (попитом і пропозицією);

Благо – матеріальний або нематеріальний засіб для ..... (задоволення людської потреби);

Корисність – здатність блага ..... потребу (задовольняти);

Гранична корисність – прирощення корисності, що досягається при ..... (споживанні додаткової одиниці (порції) блага);

Закон спадної граничної корисності блага – корисність кожної наступної одиниці блага, що споживається в даний момент ..... за корисність попередньої одиниці (менша);

Принцип раціональності вибору споживача – прагнення отримати ..... корисності від споживання благ за умов обмеженого бюджету і за інших незмінних умов (максимум).

Вивчаючи тему «Попит і пропозиція», можна провести бліц-гру «Добре і погано». Студенти по черзі закінчують фразу: «Підвищення попиту – це добре, оскільки ...; . – це погано, оскільки...»; «Низька ціна – це добре, оскільки.; це погано, оскільки...»..

Для повторення і закріплення матеріалу по декількох темах можна провести бліц-гру «Ланцюжок слів». Студентам необхідно об'єднати загальним словом або словосполученням перераховані викладачем економічні терміни:

- 1) мале – середнє – велике (розмір підприємства);
- 2) відрядна – погодинна (заробітна плата);
- 3) державна – договірна – закупівельна – оптова – регульована – роздрібна – вільна – фіксована (ціна) і так далі.

Можна також провести бліц-гру «Питання-відповідь», в процесі якої учасникам задається питання, на яке їм необхідно швидко і вірно відповісти. Питання можуть бути наступними:

1. Слово в перекладі з грецького означає «закон господарювання», розуміється як управління господарством (економіка).
2. Наведіть фольклорний приклад невдалого бартеру (шило на мило).
3. Як називається випуск грошей в обіг? (емісія).
4. За що, по запевненню прислів'я, грошей не беруть? (за попит).
5. Що народжує попит? (пропозиція).
6. В ролі якого автомобільного пристрою виступає по відношенню до торгівлі реклама? (двигун).

Можна також провести бліц-гру «Термінологічна розминка». Команди по черзі вимовляють економічні терміни, що починаються на останню букву попереднього слова. Називаються тільки іменники в однині. Виграє команда, що назвала найбільшу кількість термінів.

Приклад: Акція – Ярмарок – Кредит – Товар – Рента і так далі.

В якості розминки перед початком заняття можна провести бліц-гру «Економічні ребуси». Учасникам необхідно розгадати ребуси із зашифрованими економічними термінами. Ребуси можуть бути підготовлені викладачем заздалегідь або розроблені самими студентами для команд-конкурентів.

На етапі осмислення змісту (отримання нової інформації) мною використовується метод «Фішбоун». Дослівно він переводиться з англійського як «Рибна кістка» або «Скелет риби» і спрямований на розвиток критичного мислення студентів. Суть цього методичного прийому – встановлення причинно-наслідкових взаємозв'язків між об'єктом аналізу і чинниками, що впливають на нього, здійснення обґрунтованого вибору. Додатково метод дозволяє розвивати навички роботи з інформацією і уміння ставити і вирішувати проблеми. Що таке «Фішбоун». Схема включає основні чотири блоки, представлені у вигляді голови, хвоста, верхніх і нижніх кісточок. Сполучною ланкою виступає основна кістка або хребет риби:

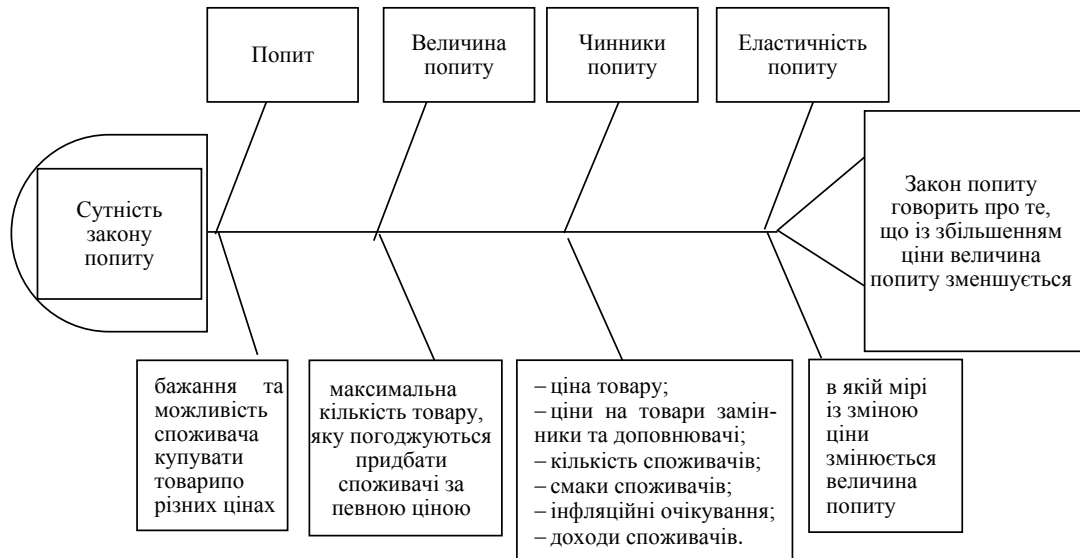
- голова – проблема, питання або тема, яка підлягає аналізу;
- верхні кісточки – основні поняття теми;
- нижні кісточки – ключові слова або фрази, що відбивають сутність цих понять;

- хвіст – висновок лекції, відповідь на поставлене питання, узагальнення.

Приєм Фішбоун припускає ранжирування понять, тому найбільш важливі з них для вирішення основної проблеми розташовують ближче до голови. Усі записи мають бути короткими, точними, лаконічними і відображати лише

суть поняття. Найефективніше її застосовувати під час узагальнення і систематизації знань, коли матеріал по темі вже пройдений і необхідно привести всі вивчені поняття в струнку систему, що передбачає розкриття і засвоєння зв'язків і стосунків між її елементами.

Приклад по темі «Попит»:

Ця графічна техніка допомагає структурувати процес, сформулювати цілі, показати внутрішні зв'язки між різними частинами проблеми.

На етапі рефлексії (осмислення, народження нового знання) можна використовувати прийом «Синквейн». Синквейн – це неримований вірш, що складається з п'яти рядків, є синтезом інформації в лаконічній формі. При цьому написання кожного з них підпорядковане певним принципам, правилам. Таким чином, відбувається коротке резюмування, підведення підсумків за вивченим навчальним матеріалом. Синквейн є однією з технологій критичного мислення, яка активізує розумову діяльність студентів. Написання синквейна – це вільна творчість, яка вимагає від них знайти і виділити в темі, найбільш суттєві елементи, проаналізувати їх, зробити висновки і коротко сформулювати, ґрунтуючись на основних принципах написання вірша:

- перший рядок вірша – це його тема. Представлена вона всього одним словом і обов'язково іменником;

- другий рядок складається з двох слів, які розкривають основну тему, описують її. Це мають бути прикметники;

- в третьому рядку, за допомогою використання трьох дієслів або дієприслівників, описуються дії, що відносяться до теми;

- четвертий рядок – це вже ціла фраза, за допомогою якої автор висловлює своє ставлення до теми. В даному випадку це може бути і кри-

латий вислів, прислів'я, приказка, цитата, афоризм, обов'язково в контексті даної теми;

- п'ятий рядок – всього одно слово, яке є деяким підсумком, резюме. Найчастіше це просто синонім до теми вірша.

При написанні синквейна в дидактичній практиці допускаються незначні відхилення від основних правил його написання. Так, наприклад, може варіюватися кількість слів в одній або декількох рядках і заміна заданих частин мови на інші.

Ось деякі приклади синквейна на тему економіка:

Інфляція Повзуча, висока. Підвищує, знецінює, скорочує. Грошей багато, а усі бідні. Криза	Економіка. Світова, регіональна. Вивчає, класифікує, описує. Наука про ведення народного господарства. Капітал.
Економіка. Традиційна, змішана. Досліджує, публікує, підтверджує. Господарська діяльність суспільства. Ресурси.	Мікроекономіка. Навчальна дисципліна. Знайомить, озброює, захоплює; Складова економічної теорії. Наука.
Економіка господарська, вироб- нича; вивчати, робити, регу- лювати; господарський комп- лекс, що охоплює усі ланки виробництва; галузь	Економіка ринкова, перехідна виробляє, споживає, задовольняє; сукупність виробничих відносин; галузь

Прибуток Балансовий, валовий Збільшує, збагачує, розвиває; Фірма ефективно працює; Результат	Гроші товарні, забезпечені; платять, міняють, накопичують є універсальним еквівалентом вартості інших товарів або послуг; специфічний товар
Товар Якість, ціна; Надійність, праця, капітал; Задовольняє потребу і дарує радість; Товар потрібний усім і кожному; Гроші	Бізнес успішний, прибутковий; рекламує, організує, конкурує; створює необхідні товари і послуги; благополуччя

На стадії осмислення написання синквейна дозволяє викладачеві оцінити, як студенти розуміють тему, що вивчається, урізноманітнити навчальний процес, робить його цікавішим, адже синквейн – це і ігрова діяльність. В даному випадку цей метод є зміною діяльності, який сприяє деякому емоційному розвантаженню. Думка, переведена в образ, дозволяє оцінити рівень розуміння вивченого матеріалу. Синквейн відносять до швидкого, але дуже потужного інструменту рефлексії.

Висновки. Підводячи підсумки вищевикладеному, хотілося б відмітити, що інтерактивні методи навчання забезпечують інтенсивну взаємодію всіх суб'єктів навчального процесу у вищій школі. Вони націлені на організацію групової роботи. Сьогодні їх актуальність зростає у зв'язку з вимогами працедавців: велике значення в організаціях надається командній роботі, а ці методи формують уміння працювати в команді.

Особистість людини це поєднання трьох сторін: а) когнітивної (раціонально-логічної: знання людини і способи їх індивідуальної інтерпретації, що складають його картину світу); б) емоційно-мотиваційної (емоційним відношенням до явищ і подій); в) конативної (поведінкової) – що характеризується тим, як отриманні знання і емоційне відношення відображаються в діяльності (життєдіяльності).

На формування кожної з цих сторін націлений той або інший метод навчання. Компетентностний підхід орієнтований на формування цілісної особи в єдності усіх трьох сторін. На це спрямовані інтеракції, яких, відповідно до сучасних вимог, повинно бути не менше 40 відсотків в освітньому процесі вищої школи і які допомагають досягти основну мету сучасної економічної освіти – забезпечити підготовку професіоналів, готових ефективно застосовувати свої знання, творчі здібності та прагнучих до постійного професійного і особистого зростання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Вахрущева Т. Ю. Інтерактивні технології як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів // Нові технології навчання. – 2007. – № 47. – С. 64-68.
- Водянка Л. Д. До питання про економічну сутність поняття інновацій та їх класифікації / Л. Д. Водянка // Науковий журнал Інноваційна економіка. – 2012. – № 5. – С. 173-178. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2012_5/173.pdf
- Гавриляка О. С. Категорія «інновація»: підходи до формування та класифікації [Текст] / О. С. Гавриляка // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності = Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property: збірник наукових праць / ПДТУ. – Маріуполь, 2010. – Т. 2. – С. 274-278.
- Гаркава Н. Інтерактивне навчання. Практичні поради / Н. Гаркава // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2012. – № 9. – С. 25-26.
- Голуб Ю. Ю. Сучасні підходи до класифікації інновацій / Ю. Ю. Голуб // Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент 9 (2) (2012): 108-115.
- Дуткевич, Т. В. Психологічні основи використання інтерактивних методів навчання у процесі підготовки спеціалістів з вищою освітою / Т. В. Дуткевич // Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2003. – С. 26-33.
- Жалдак Г. Класифікація інновацій та їх соціальний підвид / Г. Жалдак, Н. Сімченко // Економічний аналіз. 2012 рік. – Випуск 10. – Частина 4. – С. 92-95.
- Луциків І. Економічна суть інноваційної діяльності / І. Луциків // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2(27). – С. 89-95.
- Мельник, В. В. Інтеракція в освітньому процесі: технологія організації / В. В. Мельник // Управління школою. – 2006. – № 23 (133). – С. 15-35.
- Підліпна Р. П. Класифікація інноваційних процесів. Наук. вісник НЛТУ України 14 (2013): 210-214.
- Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. І. Пометун. – К., 2007. – 144 с.
- Пометун О. Що таке «інтеракція» і навіщо вона потрібна у навчанні / О. Пометун // Завуч. Сер. Шкільний світ. – 2005. – № 25(вересень). – С. 6-10.
- Скрипник М. І. Інтерактивні технології в післядипломному навчанні: довідник / М. І. Скрипник; НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». – К., 2013. – 202 с.
- Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / С. О. Сисоєва; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 324 с.
- Іртицева І. О. Інноваційне оновлення фінансово-економічного механізму реалізації децентралізованої моделі сталого розвитку територіальних громад / І. О. Іртицева, М. І. Стегней // Економіст. – 2015. – № 6. – С. 8-12.
- Іртицева І. О. Управління інституційними змінами в умовах соціалізації національної економіки: [монографія] / [Іртицева І. О., Крупица І. В.]; Миколаїв: НУК ім. адмірала Макарова, 2014. – 172 с.